

СЕКЦІЯ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

THE TRANSFORMATION ON SOCIAL CAPITAL IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE FULL-SCALE INVASION

У статті представлено комплексний аналіз глибоких змін у структурі та динаміці соціального капіталу українського суспільства, спричинених повномасштабним російським вторгненням 24 лютого 2022 р. На основі емпіричних даних досліджено ключові трансформації на рівні міжособистісної довіри, соціальних мереж та громадянської залученості, що стали визначальними для стійкості та опору України в умовах війни.

Дослідження базується на аналізі результатів соціологічних опитувань, проведених провідними дослідницькими центрами України, даних щодо діяльності волонтерських та громадських організацій, а також на якісному аналізі наративів у медіа та соціальних мережах. Емпіричний вимір підкріплено порівняльним аналізом показників соціального капіталу до та під час повномасштабного вторгнення.

Стверджується, що повномасштабна війна стала каталізатором для безпрецедентного зростання горизонтальних соціальних зв'язків та солідарності. Зафіксовано значне підвищення рівня узагальненої довіри – не лише до Збройних сил України, що є очікуваним, а й до співгромадян, сусідів та незнайомих людей. Ця довіра стала фундаментом для розгортання масового волонтерського руху, який ефективно доповнює та подекуди компенсує функції державних інституцій.

Авторка демонструє, як традиційні соціальні мережі (родинні, дружні) активізувалися та розширилися, перетворившись на інструменти для координації гуманітарної допомоги та підтримки внутрішньо переміщених осіб. Водночас спостерігається інтенсифікація «слабких зв'язків» – контактів між раніше незнайомими людьми, об'єднаними спільною метою.

Стаття доводить, що повномасштабне вторгнення попри свої руйнівні наслідки для людського та фізичного капіталу спровокувало потужний розвиток соціального капіталу в Україні. Цей «капітал стійкості», що проявляється у високому рівні довіри, згуртованості та громадянської активності, став одним із ключових чинників опору агресії.

Ключові слова: соціальний капітал, довіра, солідарність, громадянська залученість,

громадянська активність, волонтерство, соціальні мережі, суспільна стійкість.

This article presents a comprehensive analysis of the profound changes in the structure and dynamics of social capital in Ukrainian society, triggered by the full-scale Russian invasion on February 24, 2022. Based on empirical data, it examines key transformations in interpersonal trust, social networks, and civic engagement that have been decisive for Ukraine's resilience and resistance in the context of war.

The research is grounded in an analysis of survey results conducted by leading research centers in Ukraine, data concerning the activities of volunteer and civic organizations, and a qualitative analysis of narratives in media and social networks. The empirical dimension is supported by a comparative analysis of social capital indicators before and during the full-scale invasion.

The article argues that the war has acted as a catalyst for an unprecedented growth of horizontal social ties and solidarity. A significant increase in generalized trust has been observed – not only towards the Armed Forces of Ukraine, which is expected, but also towards fellow citizens, neighbors, and strangers. This trust has become the foundation for the emergence of a mass volunteer movement that effectively complements and sometimes compensates for the functions of state institutions. The author demonstrates how traditional social networks (family and friends) have activated and expanded, transforming into tools for coordinating humanitarian aid and supporting internally displaced persons. At the same time, there has been an intensification of «weak ties» – contacts among previously unfamiliar individuals united by a common goal.

The article concludes that the full-scale invasion, despite its destructive consequences for human and physical capital, has provoked a powerful development of social capital in Ukraine. This «resilience capital» manifesting in high levels of trust, cohesion, and civic activity, has become one of the key factors in resisting aggression.

Key words: social capital, trust, solidarity, civic engagement, civic activity, volunteering, social networks, societal resilience.

УДК 316.42:316.485

DOI <https://doi.org/10.32782/hbts.75.1.2>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Кузьмук О.М.

к.соціол.н., доцент,

доцент кафедри політології

та публічного управління

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Вступ. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 р. стало не лише безпрецедентним викликом для державності та суверенітету України, а й ультимативним випробуванням для її соціальної тканини. В умовах коли формальні інститути зазнали колосального тиску, ключовим

чинником стійкості став соціальний капітал – сукупність довіри, соціальних норм та мереж, що сприяють координації та кооперації задля взаємної вигоди. Цей ресурс, як зазначав Р. Патнем, є унікальним: він не вичерпується від використання, а навпаки, примножується, проте атрофується без активації [3].

Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що війна стала потужним каталізатором, який активував глибокі, раніше латентні резерви українського суспільства. Війна перетворила те, що науковці називали «сплячим соціальним капіталом», на дієвий «соціальний капітал війни» – ресурс, що виявився критично важливим для національного опору. Аналіз його трансформацій є ключовим не лише для розуміння феномену української стійкості, а й для прогнозування траєкторії повоєнної відбудови. Адже саме розвинений соціальний капітал є не заміною, а необхідною передумовою ефективності державних інститутів та сталого розвитку громади.

Метою статті є емпіричний аналіз фундаментальних трансформацій соціального капіталу в Україні, що відбулися після лютого 2022 р. Основну увагу зосереджено на динаміці вертикальної довіри між громадянами та державними інститутами, а також на змінах у рівні горизонтальної довіри, включаючи міжособистісну та міжгрупову. Окрім того, розглядаються нефінансові форми локальної самоорганізації та взаємодопомоги, які виникають в умовах військового конфлікту. Особливу увагу приділено також виникненню нових соціальних розломів та ризиків суспільної фрагментації, спричинених війною.

Дані аспекти дають змогу перейти від фіксації зовнішніх проявів солідарності до аналізу глибинних змін у структурі суспільних відносин, що визначатимуть майбутнє України.

Напередодні повномасштабного вторгнення 2022 р. соціальний капітал України являв собою унікальну та глибоко суперечливу конструкцію, що стала ключовим чинником стійкості нації в умовах екзистенційної загрози. Ця конструкція характеризувалася фундаментальним парадоксом: хронічна, системна недовіра до формальних державних інститутів поєднувалася з надзвичайно потужними неформальними мережами солідарності.

Стійкі моделі поведінки, що полягають у намаганні мінімізувати контакти з державними органами, були тривалий час поширені в українському суспільстві. Цей феномен пояснюється глибокою інституційною недовірою, яка має історичне підґрунтя. Зокрема, вона зумовлена травматичним досвідом радянської доби, коли держава сприймалася населенням як чужинська й ворожа сила. Саме тому, як свідчать дані, рівень довіри до уряду, судової та правоохоронної систем в Україні десятиліттями був серед найнижчих у Європі.

З іншого боку, на противагу слабким вертикальним зв'язкам «громадянин – держава» існував потужний соціальний капітал у межах неформальних кіл: родини, друзів та надійних сусідів [20]. Ця модель створювала своєрідний архіпелаг «острівців довіри» в океані загальної інституційної недовіри. Використовуючи типологію Р. Патнама, можна констатувати домінування зв'язуючого (bonding) капіталу в межах гомогенних груп за хро-

нічної слабкості перекидного (bridging) капіталу, що об'єднує різні групи, та особливо вертикального (linking) капіталу, що пов'язує громадян з інститутами влади. Така структура забезпечувала високу здатність до виживання на мікрорівні, але ускладнювала масштабні колективні дії, що вимагали довіри до формальних інститутів [3, с. 19–24].

Ситуація почала динамічно змінюватися після Революції гідності 2014 р. Майдан та подальша російська агресія стали потужним імпульсом для самоорганізації, що призвело до безпрецедентного сплеску волонтерського руху. Уперше за довгий час соціологи почали фіксувати зростання довіри до новостворених інститутів громадянського суспільства, які довели свою ефективність на практиці [21]. Проте цей мобілізаційний порив не перетворився на стійку повсякденну практику для більшості населення [10; 8; 4]. У науковому дискурсі з'явилося поняття «сплячий соціальний капітал». Під ним розуміють прихований резерв суспільної довіри та солідарності, який може бути миттєво мобілізований лише за умов виникнення нової масштабної кризи.

Важливим структурним чинником, що почав змінювати цю картину на інституційному рівні, стала реформа децентралізації. Передаючи повноваження та ресурси на рівень об'єднаних територіальних громад, вона стимулювала налагодження конструктивної взаємодії між мешканцями та органами місцевого самоврядування. Це заклало основи для розбудови вертикального (linking) капіталу «знизу вгору», формуючи позитивний досвід взаємодії із владою на локальному рівні [12; 17].

Таким чином, напередодні вторгнення соціальний капітал України був схожий на «порохову бочку» соціальної енергії: він поєднував спадкову недовіру до центру, міцні горизонтальні зв'язки, активований у 2014 р. «сплячий» потенціал солідарності та новий досвід конструктивної взаємодії із владою на місцях. Повномасштабне вторгнення стало тією іскрою, яка миттєво активувала цей прихований потенціал у національному масштабі, що вилилося в небачену раніше самоорганізацію. Ця мобілізація, що відбувалася паралельно з діями державних інститутів, стала одним із вирішальних чинників стійкості українського суспільства.

Повномасштабне вторгнення 2022 р. спричинило зсуви у структурі вертикального соціального капіталу – відносинах довіри між громадянами та державними інститутами. Ця динаміка є нелінійною і проходить два чіткі виражені етапи: початковий феноменальний сплеск суспільної легітимації влади, відомий як «ефект єднання навколо прапора», та подальшу диференціацію й ерозію цієї довіри, що оголила глибокі суперечності у сприйнятті держави в умовах затяжної війни.

Одразу після початку повномасштабної агресії соціологічні центри зафіксували безпрецедентне, майже миттєве зростання довіри до всіх ключових інститутів влади [11]. Якщо до війни баланс довіри до більшості з них був глибоко негативним, то вже

влітку 2022 р. він став позитивним. Це класична ілюстрація «ефекту єднання навколо прапора» – психологічного механізму, за якого перед лицем гострої зовнішньої загрози суспільство консолідується навколо національних символів та інститутів, відсуваючи на другий план внутрішні конфлікти.

Повномасштабне вторгнення стало каталізатором фундаментальних змін у суспільній свідомості українців. Одним із найпоказовіших наслідків цієї трансформації є стрімке і масштабне зростання довіри до державних інститутів та інших ключових структур.

Рівень підтримки Президента України, який став символом національного опору, сягнув безпрецедентних показників у 84–91% [23]. Водночас значний «вотум довіри» отримали й ті інституції, що традиційно потерпали від її дефіциту: зокрема, довіра до уряду зросла до 74%, а до парламенту – до 58% [23]. Схожа позитивна динаміка була зафіксована і щодо силового блоку (СБУ, Нацполіція) та українських медіа, які зробили вагомий внесок в інформаційну протидію [9].

Цей кредит довіри був феноменом суто воєнного часу, зумовленим екзистенційною загрозою, яка змістила фокус суспільної уваги із соціально-економічних проблем на питання виживання та оборони [9].

«Ефект єднання» виявився недовготривалим. Починаючи з 2023 р. соціологи фіксують чітку ерозію довіри до політичних інститутів. Суспільство перейшло від емоційної, безумовної підтримки до більш раціональної та вимогливої оцінки ефективності, що сформувало так звані «ножиці довіри».

На тлі повномасштабної війни в українському суспільстві сформувався різкий контраст у довірі до державних інституцій. З одного боку, українці демонструють майже абсолютну, сакралізовану довіру до структур, які безпосередньо асоціюються із захистом життя. З іншого – спостерігається стрімке, обвальне падіння довіри до інститутів, відповідальних за управління та політичні процеси.

Стабільно надвисокий рівень довіри зберігають Збройні сили України, показники яких коливаються в межах 92–98%. Це свідчить про те, що в очах суспільства армія є найефективнішим інститутом, що виконує свою ключову функцію – захист нації. Високу довіру також мають Державна служба з надзвичайних ситуацій (ДСНС), Національна гвардія та прикордонники. Ці структури стали символом безпеки та порятунку для мільйонів громадян.

На противагу цьому довіра до інститутів, відповідальних за реформи, управління та справедливність, зазнала катастрофічного падіння. Якщо у 2022 р. уряду довіряли 74% українців, то на початок 2025 р. баланс довіри – недовіри впав до критичної позначки у 48,2%.

Ще більш драматичною є ситуація з Верховною Радою України. Рівень довіри до парламенту

за той самий період знизився з 58% до балансу у 58,9%. Експерти прямо пов'язують цю негативну динаміку з поновленням гучних корупційних скандалів у публічному просторі та гострими політичними конфліктами, які підривають віру громадян у здатність політичного керівництва ефективно управляти країною.

Показовою є динаміка довіри до Президента України. Хоча вона залишається значно вищою, ніж до парламенту та уряду, тенденція до зниження очевидна: із пікових 84–91% до 60% на початку 2025 р. [24]. Це свідчить про перехід фігури глави держави у суспільній свідомості з категорії «символу нації» назад до категорії «політичного лідера», до якого висувуються конкретні вимоги.

На контрасті із центральними органами влади місцеве самоврядування демонструє відносно стабільний рівень довіри громадян. Це можна пояснити результатами реформи децентралізації, яка зробила місцеву владу більш підзвітною суспільству. Водночас найнижчі показники довіри традиційно фіксуються у судовій системі та антикорупційних органах. Ці інституції не зуміли перетворити початковий суспільний запит на справедливість на довгострокову довіру.

Така розбіжність у рівнях довіри є не ознакою «втоми від війни», а результатом свідомої оцінки ефективності державних інституцій із боку громадян. Той факт, що довіра до Збройних сил залишається високою, тоді як довіра до Верховної Ради різко впала, чітко вказує: суспільство переконане, що армія виконує свої завдання на відміну від політичних еліт.

Описана диференціація суспільної довіри зумовлює формування легітимізаційного вакууму в політичній системі, що імплікує низку довгострокових ризиків для процесу демократичної консолідації в Україні. По-перше, системна делегітимація представницьких інститутів створює сприятливе підґрунтя для артикуляції та посилення в суспільстві авторитарних запитів, зокрема на так звану «сильну руку», що становить безпосередню загрозу для збереження демократичного ладу. По-друге, дефіцит довіри до політичних інститутів виступає фундаментальною перешкодою для повоєнної відбудови, оскільки цей процес вимагає імплементації комплексних та структурних реформ, неможливих без високого рівня суспільної підтримки та легітимності уряду. По-третє, ерозія довіри поглиблює кризу представництва, за якої розрив між соціальною структурою та політичними елітами унеможлиблює ефективну трансляцію інтересів громадян у політичний процес. Наслідком такої кризи може стати як поширення політичної апатії та відчуження, так і неконтрольована соціальна напруга, що може перерости у відкриті соціальні конфлікти.

Таким чином, у сучасному українському суспільстві спостерігається процес перерозподілу довіри, за якого максимальна легітимність концентрується в інститутах, що виконують захисну функ-

цію, тоді як політичні інститути зазнають глибокої кризи довіри. Ця асиметрія у сприйнятті держави становить один із ключових викликів для майбутньої соціальної та політичної стабільності України.

Паралельно з трансформацією довіри до державних інститутів суттєвих змін зазнав і горизонтальний соціальний капітал, що визначається як система міжособистісних мереж, норм взаємності та довіри. Повномасштабне вторгнення мало амбівалентний вплив на його структуру. З одного боку, воно стало потужним каталізатором мобілізації раніше латентного соціального потенціалу, що проявилось у безпрецедентному зростанні солідарності на локальному рівні. З іншого боку, воно спричинило виникнення нових ліній соціальної напруженості та ризиків фрагментації, які створюють довгострокові загрози для соціальної згуртованості української нації.

Дослідження загальної картини міжособистісної довіри демонструє, що війна не призвела до крайніх соціальних наслідків. Замість очікуваної атомізації чи, навпаки, формування суспільства універсальної довіри спостерігається збереження її на посередньому рівні. Усереднений індекс, що становить близько 3,1–3,2 за 5-бальною шкалою, свідчить про стійкість фундаментальних соціальних зв'язків перед обличчям екзистенційної кризи [20]. Наступним кроком аналізу є ідентифікація основних чинників, що детермінують цей рівень довіри.

Розподіл міжособистісної довіри за віковими групами є нерівномірним і демонструє феномен, який можна охарактеризувати як «віковий парадокс». Соціологічні дані свідчать, що довіра до інших людей суттєво зростає у старших вікових категоріях, досягаючи максимуму в групі 60+. Натомість вікова група 18–29 років є носієм найбільш скептичних соціальних установок [20]. Така конфігурація є предметом занепокоєння з погляду соціології, оскільки низький рівень довіри серед молоді, яка формує майбутню соціальну структуру, може негативно вплинути на якість та обсяг соціального капіталу в країні.

Однією з ключових детермінант міжособистісної довіри є економічний статус індивіда. Емпіричні дані, отримані в українському контексті, підтверджують глобальну соціологічну тенденцію: вищий рівень матеріального добробуту прямо корелює з вищим рівнем генералізованої довіри. І навпаки, бідність та матеріальна депривація виступають значущими предикторами низької довіри до інших та поглиблення соціальної ізоляції [20].

Просторовий розподіл міжособистісної довіри в Україні демонструє специфічну динаміку, яка суперечить інтуїтивним очікуванням. Найвищий рівень довіри систематично спостерігається в регіонах, що безпосередньо прилягають до зони бойових дій [6]. Це явище можна інтерпретувати крізь призму соціальної психології, зокрема через ефект афіліації. Зіткнення зі спільною смертельною небезпекою посилює потребу людей у вста-

новленні позитивних соціальних зв'язків та згуртуванні, що розглядається як ключова стратегія колективного виживання.

Слід зазначити, що наявні емпіричні дані щодо впливу війни на соціальний капітал є амбівалентними та подекуди суперечливими. Частина досліджень фіксує його ерозію, пов'язуючи це з погіршенням загального психічного здоров'я населення та зростанням соціальної напруги [2]. Натомість інші джерела вказують на сплеск солідарності та довіри, особливо на початковому етапі повномасштабного вторгнення у 2022 р. [4; 10]. Імовірно, така суперечливість даних свідчить не про взаємовиключні процеси, а про комплексну реконфігурацію соціального капіталу. Можна висунути гіпотезу, що війна виступає каталізатором трансформації соціальних зв'язків: деструкція старих, довоєнних мереж супроводжується формуванням нових, часто більш інтенсивних, які базуються на спільно пережитому травматичному досвіді та практиках взаємодопомоги.

Повномасштабне вторгнення виступило потужним каталізатором для актуалізації різноманітних форм низової самоорганізації. Особливо на початковому етапі конфлікту, в умовах тимчасової дезорієнтації державних інституцій громадянське суспільство продемонструвало високий рівень мобілізації через горизонтальні мережі. Такі практики, як самостійне облаштування бомбосховищ, організація патрулювання та координація взаємодопомоги через локальні цифрові комунікації (наприклад, сусідські чати), свідчать про масштабну активізацію двох типів соціального капіталу: зв'язуючого (bonding), що зміцнює внутрішньогрупові зв'язки, та локального перекидного (bridging), що об'єднує різні групи в межах однієї громади.

Емпіричні дані свідчать, що навіть в умовах дії воєнного стану місцеві громади зберігали здатність до колективного прийняття рішень, адаптувавши для цього цифрові платформи. Зокрема, онлайн-інструменти активно використовувалися для проведення громадських консультацій із суспільно значущих питань, таких як політика деколонізації [16]. Однак, незважаючи на ці прояви високої громадянської активності, така низова самоорганізація має виражені структурні обмеження [4]. Більшість подібних ініціатив залишаються гіперлокальними та ситуативними за своїм характером. Вони часто демонструють недостатню спроможність до міжрегіонального мережування та масштабування, що ускладнює їх перехід від вирішення тактичних завдань на місцевому рівні до адвокації системних інституційних змін [1].

Незважаючи на початковий об'єднавчий імпульс, війна водночас стала каталізатором для формування нових ліній соціальної напруги та ризиків фрагментації суспільства. Одним із найбільш виразних соціальних розломів є той, що виник на основі різного досвіду, пов'язаного з вимушеним переміщенням. Спостерігається значна диференціація між досвідом внутрішньо

переміщених осіб (ВПО), біженців, що виїхали за кордон, та населення, яке залишалося на своїх місцях. Зокрема, ВПО становлять особливо уразливу соціальну групу, що стикається зі значними труднощами в процесі інтеграції до нових громад. Відчуття «невидимості» їхнього унікального досвіду в загальнонаціональному дискурсі сприяє формуванню специфічного патерну, який можна охарактеризувати як «фрагментована довіра» – обмежена довіра, що поширюється переважно в межах власної соціальної групи [18; 6; 1].

Критичною загрозою для сталого розвитку громадянського суспільства є прогресуюче виснаження його людського капіталу. Центральним елементом цієї проблеми є масове емоційне та професійне вигорання серед найактивніших його представників. Емпіричні дані вказують на тривожні масштаби явища: до 90% акторів громадського сектору демонструють симптоми вигорання, спричиненого надмірним та довготривалим навантаженням [10; 8]. Цей стан слід інтерпретувати не як звичайну втому, а як глибинний процес «виснаження стійкості» (exhaustion of resilience). Такий процес підриває не лише індивідуальне благополуччя, а й сам людський ресурс, що є фундаментальною основою для генерації та відтворення соціального капіталу в суспільстві.

Аналіз соціальної згуртованості на субрегіональному рівні виявляє значні диспропорції у показниках співпраці всередині громад. Розподіл є нерівномірним по країні, що свідчить про гетерогенний вплив війни на соціальний капітал. Як приклад, дані за 2023 р. демонструють, що в деяких прифронтових областях індекс громадської співпраці є суттєво нижчим за середньоукраїнський. Цю аномалію можна гіпотетично пояснити кумулятивним ефектом кількох чинників, зокрема безпосередньою близькістю до зони активних бойових дій та високою концентрацією внутрішньо переміщених осіб, що створює додаткове навантаження на соціальну інфраструктуру громади [18; 6].

Висновки. Аналіз динаміки горизонтального соціального капіталу в умовах війни виявляє його амбівалентний характер. Війна виступає одночасно як гомогенізуюча сила, що сприяє національній консолідації, та як фрагментуючий чинник, що генерує нові соціальні розломи на основі унікального та диференційованого травматичного досвіду. Таким чином, майбутнє соціальної когезії в Україні детермінується співвідношенням двох протилежних векторів: центробіжних тенденцій, що поглиблюють фрагментацію за лініями «ВПО – решта суспільства» чи «військові – цивільні», та доцентрових сил, спрямованих на формування інклюзивної громадянської ідентичності, здатної інтегрувати та визнавати цінність різноманітних досвідів війни.

Це перетворює політику інтеграції ВПО, програми підтримки ментального здоров'я та подолання регіональних диспропорцій із рутинних

соціальних питань на стратегічне завдання для збереження національної єдності.

Аналіз наслідків вторгнення для соціального капіталу виявляє, що його ключовий вплив полягає не так у коливаннях рівня довіри, як у фундаментальній трансформації ціннісно-нормативної матриці суспільства. Ця трансформація проявляється у двох ключових аспектах: по-перше, у консолідації стійкої громадянської ідентичності та, по-друге, у формуванні консенсусного суспільного запиту на якісно новий суспільний договір.

Центральним елементом цих змін став масовий та рішучий перехід від пріоритету локальних, регіональних чи етнокультурних самоідентифікацій до домінування загальнонаціональної громадянської ідентичності. Так, частка громадян, що ідентифікують себе насамперед як «громадяни України», зросла із 76% у 2021 р. до 94% у 2023 р. [20].

Важливою характеристикою цієї нової громадянської ідентичності є її переважно інклюзивний, політичний характер на протигагу ексклюзивному, етнічному. Це підтверджується соціологічними даними, згідно з якими абсолютна більшість українців (72%) дотримується думки, що приналежність до нації визначається фактом проживання в Україні незалежно від етнічної приналежності, релігійних поглядів чи мови повсякденного спілкування [20].

Феноменальний рівень суспільної самоорганізації, що спостерігався у перші роки війни, значною мірою базувався на ентузіазмі та надзвичайних зусиллях пасіонарної частини суспільства. Проте масове емоційне та психологічне вигорання, яке нині фіксується серед волонтерів, активістів та місцевих лідерів, становить загрозу виснаження цього ключового ресурсу – людського капіталу, що є генератором соціальної довіри. У довгостроковій перспективі це може призвести до поступового занепаду низових горизонтальних мереж, які забезпечували стійкість суспільства, та регресу до стану соціальної апатії й атомізації [10; 1; 4].

Ключовим стратегічним викликом є перехід від режиму кризового реагування до планомірного інституційного розвитку. Цей процес передбачає кілька напрямів: по-перше, розбудову стійких міжорганізаційних мереж; по-друге, посилення власних компетенцій у сферах аналітики та адвокації; по-третє, переорієнтацію частини ресурсів на подолання соціальних розколів. Пріоритетним завданням у цьому контексті є формування так званого «перекидного» (bridging) соціального капіталу, що реалізується через створення платформ для діалогу та досягнення порозуміння між різними соціальними групами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bidenko Y. The Puzzle of Ukrainian Resilience: Hidden Factors and Potential Risks. *ZOiS Spotlight*. 2024. No. 2. URL: <https://www.zois-berlin.de/en/publications/zois-spotlight/the-puzzle-of-ukrainian-resilience-hidden-factors-and-potential-risks>

2. Karakai D., Hatsko V., Moskotina R. Does War Create or Destroy Social Bonds? It Depends on Definitions. *VoxUkraine*. 2022. URL: <https://voxukraine.org/en/does-war-create-or-destroy-social-bonds-it-depends-on-definitions>
3. Putnam R.D. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York : Simon & Schuster, 2000. 544 p.
4. Проблеми самоорганізованих спільнот у воєнний період. *Аналітичний центр «Самоорганізація»*. 2023. URL: <https://samoorg.com.ua/blog/2023/08/20/problemu-samoorganizovanyh-spilnot-u-voennyj-period/>
5. Рівень громадської активності в Україні в умовах карантину оцінили як середній. *Громадський простір*. 2020. URL: <https://www.prostir.ua/ml/?id=244950>
6. Соціальна згуртованість в українському суспільстві: кількісне дослідження. *Громадянська мережа «ОПОРА»*. 2023. URL: <https://www.oporaua.org/viyna/social-na-zgurtovanist-v-ukrayins-komu-suspil-stvi-kil-kisne-doslidzhennya-25738>
7. Дем'янчук О.І. Елементи соціального капіталу. *CORE*. URL: <https://core.ac.uk/download/12241917.pdf>
8. Більше третини благодійників перебувають на стадії професійного вигорання. *Детектор медіа*. 2023. URL: <https://cs.detector.media/community/texts/185271/2023-03-22-bilshe-tretyny-blagodiynykiv-perubuyut-na-stadii-profesiynogo-vygorannya/>
9. КМІС: Українські ЗМІ у 2022-му переламали негативний баланс довіри українців. *Детектор медіа*. 2023. URL: <https://detector.media/infospace/article/206978/2023-01-13-kmis-ukrainski-zmi-u-2022-mu-perelamaly-negativnyy-balans-doviry-ukraintiv/>
10. Дослідження безпекових потреб громадського сектору: 90% опитаних зазначили про професійне вигорання. *Детектор медіа*. 2024. URL: <https://cs.detector.media/community/texts/186189/2024-06-21-doslidzhennya-bezpekovykh-potreb-gromsektoru-90-opytanykh-zaznachyly-pro-profesiynе-vygorannya/>
11. Довіра до уряду за півтора року знизилася з 74% до 39%, до парламенту – з 58% до 21% – КМІС. *Економічна правда*. 2023. URL: <https://epravda.com.ua/news/2023/10/31/706058/>
12. Євтушенко О.Н., Лушагіна Т.В. Соціальний капітал як фактор підвищення спроможності територіальних громад у ході реформи децентралізації. *Public Administration and Regional Development*. 2022. № 1. С. 104–123.
13. Єрмакова О.А. Соціальний капітал як важливий фактор економічного розвитку України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2016. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/2749/visnyk2016-88-96.pdf>
14. Вимірювання соціального капіталу. *Інститут соціокультурного менеджменту*. 2012. URL: <https://iscm.org.ua/uk/2012/08/29/vymiryuvannya-sotsialnogo-kapitalu/>
15. Динаміка довіри соціальним інституціям. *Київський міжнародний інститут соціології*. 2024. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&p age=1>
16. Народовладдя на місцях під час воєнного стану. *Лабораторія законодавчих ініціатив*. 2022. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/narodovladdya-na-misczyah-pid-chas-voynennogo-stanu/>
17. Патицька Х. Соціальний капітал як чинник сталого розвитку територіальних громад: поведінковий аспект. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2022. № 1(153). URL: [https://ird.gov.ua/sep/sep20221\(153\)/sep20221\(153\)_010_PatytskaH.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20221(153)/sep20221(153)_010_PatytskaH.pdf)
18. Соціальна згуртованість в Україні: частина II. *ПРООН в Україні (UNDP Ukraine)*. 2024. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-03/Social-Cohesion-in-Ukraine_part_II_ukr.pdf
19. Соціальний капітал як чинник сталого розвитку територіальних громад: поведінковий аспект. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2022. № 1(153). URL: [https://ird.gov.ua/sep/sep20221\(153\)/sep20221\(153\)_010_PatytskaH.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20221(153)/sep20221(153)_010_PatytskaH.pdf)
20. Невидимий клей: дослідження соціального капіталу в Україні. *Соціологічна група «Рейтинг»*. 2023. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/nevidimiy_kley_doslidzhennya_socialnogo_kapitalu_v_ukraini.html
21. Чи стала Революція гідності рушієм розвитку громадянського суспільства – експертне опитування. *Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва*. 2019. URL: <https://dif.org.ua/article/chi-stala-revoljutsiya-gidnosti-rushiem-rozvitku-gromadyanskogo-suspilstva-ekspertne-opituvannya>
22. Довіра до держави: як зберегти національну єдність заради перемоги. *Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва*. 2023. URL: <https://dif.org.ua/article/dovira-do-derzhavi-yak-zberegti-natsionalnu-ednist-zaradi-peremogi>
23. Оцінка ситуації в країні та діяльності влади, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, віра в перемогу (вересень 2024 р.). *Центр Разумкова*. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-krainita-diialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-vira-v-peremogu-veresen-2024r>
24. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до виборів під час війни, віра в перемогу (лютий-березень 2025 р.). *Центр Разумкова*. 2025. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraindovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-pid-chas-viiny-vira-v-peremogu-liutyiberezen-2025r>